

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย



ความหมายของ "จริยธรรม"

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า "จริยธรรมหรือศีลธรรม ได้แก่ระเบียบปฏิบัติซึ่งมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคม จริยธรรมหรือศีลธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น แต่งขึ้นตามเหตุผลของมนุษย์เอง หรือตามความต้องการของมนุษย์"¹

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวว่า "จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติ ผู้ประพฤติจะต้องรู้โอกาส เวลา และสถานการณ์"²

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงจริยธรรมว่า "จริยธรรม คือ แนวทางในการประพฤติตน เพื่ออยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย 2 ข้อ คือ ศีลธรรม (Moral Value) สิ่งที่ดีเว้น สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม (Ethical Value) สิ่งที่เราควรปฏิบัติ ซึ่งทั้ง 2 ข้อรวมกันเรียกว่า จริยธรรม"³

ก้อ สวัสดิ์พานิชย์ ได้อธิบายว่า "จริยธรรม หมายถึงประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่พึงงามและเหมาะสม"⁴

¹พุทธทาส อินทปัญโญ, ความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา, (หนังสืองานศพ ขุนไพรรักษาอายุ นนทบุรี : โรงพิมพ์เอกรินทร์, 2514), หน้า 3.

²ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, หลักจริยธรรมที่ควรคำนึงในการให้การศึกษา, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513), หน้า 1.

³รายงานการสัมมนา จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522), หน้า 18.

⁴เรื่องเดียวกัน.

กีรติ บุญเจือ ได้อธิบายว่า "จริยธรรม คือประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติหรือ
มาตรการของความประพฤติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญและมีการตัดสินใจ"¹

พนัส หันนาคินทร์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า "จริยธรรม คือ ความประพฤติอันพึงปฏิบัติ
ต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในสังคม ซึ่งการปฏิบัติ
ตามหลักจริยธรรมต้องประกอบกันทั้งความรู้สึทางจิตและทางกาย"²

จริยธรรม (Morality) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึงลักษณะทาง
สังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย
ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสอง
ประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น ๆ คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคม
นิยมชมชอบว่าถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิก
ในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร
ฉะนั้น ผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย³

ความหมายของ "ความพร้อม"

ความพร้อมคือ สภาวะที่ผู้เรียนมีความเหมาะสมกับการเรียนหรือกิจกรรมอย่างใด
อย่างหนึ่ง อันเนื่องมาจากการมีวุฒิภาวะเพียงพอ มีประสบการณ์ที่ เหมาะสม มีอารมณ์และ

¹กีรติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา-
พานิชจำกัด, 2519), หน้า 5.

²พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยม (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิษณุโลก, 2520), หน้า 44.

³ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจจนึก, จริยธรรมของเยาวชนไทย,
(สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520), หน้า 16.

การปรับตัวที่ดี มีความสนใจและตั้งใจที่จะเรียน¹

ความพร้อม คือ สภาพของผู้เรียนซึ่งพร้อมที่จะแสดงออกไต่ทั้งในการใช้ภาษา การสังเกต ความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา พื้นฐานประสบการณ์เดิมและอื่น ๆ ความพร้อมย่อมขึ้นอยู่กับระดับของวุฒิภาวะทางกาย จิตใจและสติปัญญา และปัจจุบันมีความเชื่อว่าความพร้อมเป็นสิ่งที่จะเตรียมฝึกให้เกิดขึ้นได้ ไม่จำเป็นต้องรอให้เด็กพร้อมอยู่เสมอ²

Readiness คือ ความพร้อมซึ่งจะเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ง่ายขึ้น เช่น ความสงสัยก็จัดว่าเป็นความพร้อมอย่างหนึ่ง ความพร้อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในการตอบสนองต่อสถานการณ์ซึ่งเป็นการเรียนรู้³

การศึกษาจริยธรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับค่านิยมของจริยธรรมในตัวบุคคลมีผู้ให้ทัศนะต่าง ๆ เช่น บางทัศนะเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความชั่ว เช่น คริสตศาสนาที่ว่า บาปของอาดัมทำให้มนุษย์เกิดมามีบาป และเป็นคนชั่ว บางทัศนะก็เชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความดี เช่น ขงจื้อ รุสโซ เป็นต้น บางทัศนะเชื่อว่า ธรรมชาติของมนุษย์เกิดมาไม่มีความดีและความชั่ว แต่มีความสามารถจะทำไต่ทั้งความดีและความชั่วอันเป็นผลจากอิทธิพลของสังคม⁴ ซึ่งคล้ายคลึงกับความเชื่อของลัทธิเทววิทยา (Theology) และปรัชญาที่กล่าวถึงต้นกำเนิดของจริยธรรมว่า

¹ทวี สุรเมธี, "ความพร้อมในการอ่านของเด็กก่อนวัยเรียนในจังหวัดชุมพร," (ปริทัศน์นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 2.

²บันลือ พฤษะวัน, การประถมศึกษา, (พระนคร . ไทวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 71.

³จิตวิทยาทั่วไป ภาคจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 138.

⁴อมร ไสภณวิเศษรุ่งศรี, คำบรรยายวิชาจริยธรรมในการศึกษา, ภาควิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2519, โรเนียว, หน้า 1.

มาจากธรรมชาติที่คิดตัวเด็กมาตั้งแต่เกิด ซึ่งมีแตกต่างกัน 3 พวก คือ พวกแรกเชื่อว่าเด็กมีบาปตั้งแต่เกิด ผู้ใหญ่จะมีหน้าที่ไม่ให้เด็กทำบาปอีก โดยการลงโทษ พวกที่สองเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับความ เป็นกลางทางจริยธรรม คือไม่ดีและไม่เลว เหมือนกระดานชนวนที่สะอาดเด็กจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับ การฝึกหัดและประสบการณ์ พวกที่สามเชื่อว่าเด็กดีและบริสุทธิ์ตั้งแต่เกิด แต่อาจมีพฤติกรรมที่ขาดจริยธรรมซึ่งเป็นผลจากการติดต่อกับผู้ใหญ่ที่ไม่ดี ทั้งสังคมและผู้ใหญ่มีอิทธิพลทำให้เด็กเลวได้ จึงควรป้องกัน โดยเฉพาะในระหว่างปีแรกของชีวิต¹

ส่วนสกินเนอร์ (Skinner) นักจิตวิทยา ได้ให้ความสำคัญแก่อิทธิพลของสังคมว่า จริยธรรมจะพบได้ในสังคม ถึงแม้บุคคลจะไม่ค่อยมีจริยธรรมหรือต้องการมาตรฐานทางจริยธรรมมาตั้งแต่เกิด เมื่อโตขึ้นก็ต้องมีจริยธรรมและพฤติกรรมไปตามแนวโครงสร้างของสังคมนั้น ๆ ซึ่งได้มาจากการเสริมแรง โดยเฉพาะพ่อแม่จะเป็นผู้ให้การเสริมแรงที่สำคัญ²

ไรท์ (Wright) นักสังคมวิทยาเชื่อว่า สังคมมีส่วนกำหนดให้มนุษย์มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามแต่ว่าจะ เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มสังคมใด³

จากแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น ได้เกิดเป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาใหญ่ๆ 3 ทฤษฎีคือ⁴

¹Bijon, S.W. Children Development : Century Psychology Series. (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1976), p.107.

²B.F. Skinner, Beyond Freedom and Dignity, (New York : Alfred A. Knopf, 1971), p.101.

³D. Wright, "Moral Insight" in The Psychology of Moral Behavior, (England : Penquin Books, 1975), p.153.

⁴Hoffmann, cited in R.I. Watson and H.C. Lindgern, Psychology of the Child, pp. 422 - 423.

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เชื่อว่าเด็กมีแรงผลักดันที่จะต่อต้านสังคมคิดว่า
ตั้งแต่เกิด เด็กเล็กจะถูกแรงขับ (Id) เข้าครอบงำ ผู้ใหญ่ต้องควบคุมสิ่งสอน การลงโทษ
ที่ได้รับจากผู้ใหญ่กลายเป็นการลงโทษตัวเอง เมื่อพัฒนาไปสู่ซูเปอร์อีโก (Superego)
เด็กจะเลียนแบบและรับค่านิยมจากพ่อแม่ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของแรงจูงใจ
และเป็นจิตใต้สำนึก

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ เชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับความเป็นกลาง เด็กคาดว่า
จะถูกพ่อแม่ลงโทษในการกระทำบางอย่าง ทำให้เด็กเกิดความวิตกกังวลและหวัหวัใจใน
การกระทำ การที่เด็กรู้ตัวเช่นนี้เกิดขึ้นจากการเคยได้รับรางวัลและลงโทษในสถานการณ์
ต่าง ๆ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลผลิตมาจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางการคิด เชื่อว่าเด็กตั้งแต่เกิด กฎเกณฑ์ที่ได้รับจาก
ภายนอกจะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ภายในโดยกระบวนการทางความคิด ทฤษฎีนี้เชื่อว่าพัฒนาการ
ทางจริยธรรมเกิดจากอำนาจทางการคิด

นอกจากนี้ มนุษย์ยังมีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรม ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง
กับจริยธรรมแบ่งได้เป็น¹

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบ ข้อห้ามทาง
สังคมศาสนาว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำ ซึ่งสมาชิกในสังคมต้องเรียนรู้
2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ลักษณะ
พฤติกรรมต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด
3. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ
และงดเว้นพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนในสังคมนั้น ๆ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญ
สูงมาก ทั้งนี้เพราะการกระทำที่ดีหรือเลวของบุคคลมีผลโดยตรงต่อความทุกข์สุขของสังคม
4. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกกระทำ
พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลเชิงจริยธรรมช่วยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการ

¹ควง เคือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันทึก, จริยธรรมของเยาวชนไทย,
หน้า 3 - 6.

กระทำของบุคคล เพราะพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของคนเราที่กระทำอย่างเดียวกันอาจมีเหตุผลเชิงจริยธรรมคนละอย่างก็ได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพร้อม

จากการศึกษาเรื่องของความพร้อมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปได้ดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้กล่าวถึงกฎสำคัญ 1 ชนิด คือ กฎแห่งความพร้อม กฎแห่งการฝึกหัด และกฎแห่งผล

กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) ผู้เรียนต้องอาศัยความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ความสามารถ ความสนใจ ความต้องการ เป็นพื้นฐานเสียก่อน เด็กจึงจะเรียนรู้ได้คล่องและรวดเร็ว ซึ่งความพร้อมของเด็กแต่ละคนอาจไม่เท่ากัน กฎแห่งความพร้อมนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครูในการนำไปใช้ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากผู้เรียนยังไม่พร้อม

นอกจากทฤษฎีการเรียนรู้แล้ว ความพร้อมยังมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของพัฒนาการ ดังต่อไปนี้คือ

1. พัฒนาการจะเกิดในลักษณะต่อเนื่อง (Continuity) การพัฒนาจะเป็นระบบหรือขบวนการต่อเนื่อง ซึ่งไม่สามารถหยุดการเปลี่ยนแปลงได้ และพัฒนาการระยะหนึ่ง ๆ จะเป็นรากฐานของการพัฒนาในระยะต่อไป
2. พัฒนาการจะเป็นไปตามขั้นตอนของมันเอง (Sequence) เช่น พัฒนาการของมนุษย์จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นตอน คือ นิ่งก่อน แล้วก็ยืน แล้วก็เดิน เป็นต้น
3. พัฒนาการจะเกิดเป็นอัตราที่ไม่เหมือนกัน (Ratio) บุคคลทุกคนจะมีขั้นการพัฒนาเป็นแบบฉบับเดียวกัน แต่อัตราการเจริญเติบโตจะแตกต่างกันไป
4. พัฒนาการจะเกิดเป็นทิศทางเฉพาะ (Developmental Direction) การพัฒนาจะเริ่มจากศีรษะลงไปเบื้องล่าง จากแกนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนย่อย จากส่วนที่ใกล้ไปหาส่วนที่ไกล
5. พัฒนาการแต่ละช่วงอายุไม่เป็นอัตราเดียวกัน เช่นในวัยเด็กการเจริญเติบโตของร่างกายจะมีอัตราสูงในช่วง 2 ปีแรก ต่อจากนั้นอัตราการเจริญเติบโตจะลดลง

และสูงขึ้นอีกครั้งในวัยรุ่น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

นักทฤษฎีในแนวคิดนี้คือ เพียเจท์ และ โคลเบอร์ก (Piaget and Kohlberg) เพียเจท์ เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็ก เขาอธิบายว่าจริยธรรมจะแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทุกชนิด และในการเล่นเกมต่าง ๆ ของเด็กจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบซับซ้อนแอบแฝงอยู่ในการเล่นเกมเหล่านั้น

เพียเจท์ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของการเล่นของเด็กว่ามีสองอย่างคือ

1. การฝึกหัดตามกฎเกณฑ์ ซึ่งอยู่ในช่วงอายุก่อนแปดปี ระยะนี้เด็กจะยึดกฎเกณฑ์ภายนอก นั่นคือ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก จะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก กฎเกณฑ์จะมีลักษณะตายตัว เด็กจะไม่คำนึงถึงแรงจูงใจต่าง ๆ หรือเหตุของการกระทำ

2. ความสำนึกในกฎเกณฑ์ เด็กเริ่มมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ระยะนี้พัฒนาการทางจริยธรรมเริ่มก้าวไปสู่ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเอง ในลักษณะของการคิดถึงความยุติธรรม คิดถึงเหตุและผลของการกระทำ

ระยะฝึกหัดตามกฎเกณฑ์แบ่งเป็นสี่ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 เด็กพยายามทำตามอย่างคนอื่น เพราะยังไม่รู้จักกฎเกณฑ์การเล่น

ขั้นที่ 2 เด็กจะยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง พฤติกรรมจะเกิดจากตนเอง รวมทั้งการตามอย่างคนอื่นที่เล่นเป็น การเล่นจะมุ่งเอาชนะ

ขั้นที่ 3 เด็กเกิดความร่วมมือในระหว่างผู้เล่น ความสนใจจะอยู่ที่การเล่นตามกฎเกณฑ์ ไม่มุ่งแต่เอาชนะ

ขั้นที่ 4 เด็กนอกจากจะมีความร่วมมือในการเล่นตามกฎเกณฑ์แล้ว ยังทำตามกฎเกณฑ์ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบเฉพาะตนเอง¹

¹Piaget & Inhelder, The Psychology of the Child, (New York: Basic Books Inc., 1969), p.173.

เพียเจท์ กล่าวว่า การที่เด็กพัฒนาจากการรับกฎเกณฑ์ที่ตายตัวจากอิทธิพลภายนอก มาเป็นกฎเกณฑ์ของตนเองได้ เนื่องจากพัฒนาการทางสติปัญญา ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและอายุ

ในการศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรม เพียเจท์ใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล โดยสร้างเรื่องเป็นสถานการณ์ที่กล่าวถึงการกระทำของเด็กสองคน ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ความตั้งใจและแรงจูงใจต่างกัน ผลที่เกิดแตกต่างกัน เช่น เรื่องของเด็กชายสองคนทำแก้วแตก จอห์น ทำแก้วแตก 15 ใบ โดยไม่เจตนา แต่มีความตั้งใจที่จะช่วยแม่ทำงาน ส่วน เฮนรี่ ทำแก้วแตก 6 ใบ เพราะป็นขึ้นไปขโมยหีบยาแล้วถามเด็กว่าใครทำผิดมากกว่ากัน ถ้าหนูเป็นพ่อหนูจะลงโทษใครมากกว่า จากคำตอบที่ได้ เพียเจท์ได้ตั้งเป็นเกณฑ์การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไว้หกเกณฑ์คือ

1. การตัดสินจากเจตนาการกระทำ (Intentionality in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำจากปริมาณสิ่งของ ส่วนเด็กโตจะตัดสินจากเจตนาของการกระทำ
2. การตัดสินที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์จากผู้อื่น (Relativism in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำโดยยึดเอาความเชื่อความเห็นของผู้ใหญ่ว่าถูกต้อง ในขณะที่เด็กโตจะยึดเอาเหตุผล และสถานการณ์ประกอบการตัดสิน
3. ไม่เกี่ยวข้องกับกลงโทษ (Independence of Sanction) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำว่าดี ไม่ดี เพราะถูกลงโทษ แต่เด็กโตจะตัดสินการกระทำไม่ดีเพราะสิ่งนั้นไปขัดกับกฎเกณฑ์ และเกิดอันตรายกับบุคคลอื่น
4. ใช้ระบบการแก้แค้น (Use of Reciprocity) เด็กเล็กจะใช้ช้อยกว่าเด็กโต
5. ใช้การลงโทษเพื่อคืนดี (Use of Punishment as Restitution and Form) เด็กเล็กจะสนับสนุนการลงโทษอย่างหนักเพื่อแก้คืนดี แต่เด็กโตไม่คอยเห็นด้วย
6. หลักธรรมชาติของความโชคร้าย (Naturalist Views of Misfortune) เด็กเล็กจะถือว่าการทำผิดจะต้องได้รับการลงโทษจากพระเจ้า¹

¹Piaget, Jean, The Moral Judgement of the Child, (New York: Calier Books, 1962), pp.122-127.

จากทฤษฎีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ เพียเจต์ และโคลเบอร์ก ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการวัดจริยธรรมของเด็ก โดยแบ่งเป็นหกชั้น ดังนี้คือ

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) บุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยผู้มีอำนาจเหนือตน การตัดสินใจเลือกการกระทำจะทำได้ในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดต่อผู้อื่น ระดับนี้แบ่งเป็นสองชั้นคือ

ชั้นที่ 1 หลีกเลี่ยงการลงโทษ เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับการตัดสินว่าสิ่งใดคือหรือไม่ดี ขึ้นอยู่ที่พฤติกรรมนั้น ๆ ทำไปแล้วจะถูกลงโทษหรือไม่

ชั้นที่ 2 แสวงหารางวัล การกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำที่นำความพอใจมาให้ แม้การกระทำจะขัดกับผู้อื่นก็ตาม ความยุติธรรมเป็นไปในรูปของเหตุผลของการปฏิบัติมากกว่าเป็นความรู้สึกของความยุติธรรม เช่น เชอคือฉัน ฉันคือเธอ

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา บุคคลที่มีจริยธรรมในระดับนี้ยังต้องการการควบคุมจากภายนอก แต่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และแสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ ระดับนี้มีสองชั้นคือ

ชั้นที่ 3 การทำตามผู้อื่นเห็นชอบ บุคคลจะทำตามพฤติกรรมที่ดี ถูกต้อง เพื่อจะได้รับคำยกย่องชมเชย ในขั้นนี้บุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน

ชั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ของสังคม บุคคลจะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จะกระทำตามกฎต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้ พฤติกรรมที่ถูกต้องประกอบด้วย การทำตามหน้าที่ ฐานะและบทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) บุคคลตัดสินความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการคิดไตร่ตรองด้วยตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามความสำคัญมากน้อย บุคคลจะมีหลักของตนเอง และหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม ระดับนี้มีสองชั้นคือ

ชั้นที่ 5 การทำตามคำสั่งของสังคม บุคคลเห็นความสำคัญของคนส่วนมาก ไม่ทำตนให้ขัดคอสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ พฤติกรรมที่

ถูกต้องจะเป็นไปตามสิทธิของแต่ละคนผสมผสานกับมาตรฐาน ซึ่งได้รับการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม มีความเชื่อมโยงความนิยมส่วนบุคคลกับความเห็นพ้องของสังคม โดยพิจารณาประโยชน์ของสังคมมากกว่าชั้นที่ 4

ชั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล บุคคลยึดถือความถูกต้องเป็นหลักสากลนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม มีความยึดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ การเคารพในคุณค่าของมนุษย์¹

เพื่อให้เข้าใจทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ซึ่งประกอบด้วยพัฒนาการทางจริยธรรมหกชั้น แบ่งเป็นสามระดับ แต่ละระดับมีสองชั้น ดังปรากฏในตารางที่ 1

000982

¹Lawrence Kohlberg, "Development of Children's Orientation Toward a Moral Order," Educational Psychology, (New York : Van Nostrand Reinhold Company Regional Offices, 1969), pp. 73-74.

ตารางที่ 1 เหตุผลเชิงจริยธรรมหกชั้น ซึ่งแบ่งเป็นสามระดับในทฤษฎีพัฒนาการทาง
จริยธรรมของโคลเบอร์ก¹

ชั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ชั้น 1 หลักการหลีกเลี่ยงการลงโทษ (2 - 7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์
ชั้น 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี)	
ชั้น 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 - 16 ปี)
ชั้น 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 - 16 ปี)	
ชั้น 5 หลักการทำตามค่านิยม (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ชั้น 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

¹ควงเก็อน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบัจฉนิก, จริยธรรมและสังคมไทย,
หน้า 43.

โคลเบอร์กยังเชื่อว่าขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมของทุกคนก็ขึ้นอยู่กับทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้การคิดของเพียเจท์ มากกว่าทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์เอง (คังคารางที่ 2) เพราะขั้นทางจริยธรรมของเพียเจท์เน้นตัวการทางสังคม (Social Determinants) มากเกินไป ส่วนโคลเบอร์กให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการรู้การคิดเป็นอันดับแรก การที่จริยธรรมจะพัฒนาเลื่อนจากขั้นต่ำไปยังขั้นที่สูงขึ้นนั้น เป็นไปตามพัฒนาการทางการรู้การคิดที่สูงขึ้น สิ่งแวดล้อมเป็นเพียงส่วนช่วยใหกระบวนการทางการรู้การคิดทำงานได้เร็วขึ้นหรือช้าลงเท่านั้น¹

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบขั้นพัฒนาการทางการรู้การคิด กับพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นทางการรู้การคิดของเพียเจท์		ระดับขั้นทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	
อายุ	ขั้น	อายุ	ขั้น
0 - 2	ขั้นการเคลื่อนไหวสัมผัส (Sensory-motor)	0 - 10	ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (ขั้นที่ 1 และ 2)
2 - 7	ขั้นก่อนรูปธรรม (Intuitive/ Preperational)		
7 - 11	ขั้นปฏิบัติการแบบรูปธรรม (Operation/Concrete)	10 - 16	ระดับตามกฎเกณฑ์ (ขั้นที่ 3 และ 4)
11 ปีขึ้นไป	ขั้นปฏิบัติการแบบระบบ (Formal/Abstract Thinking)	16 ปีขึ้นไป	ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (ขั้นที่ 5 และ 6)

¹ M.L. Hoffmann, Carmichall's Mammal of Child Development, Vo.2 3d ed. (New York : John Wiley & Sons Inc., 1970), p.277.

² ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันต์จันติก จริยธรรมของเยาวชนไทย,

นอกจากโคลเบอร์กจะกล่าวถึงลำดับขั้นของพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ทั้งหกขั้นแล้ว โคลเบอร์กยังกล่าวถึงขบวนการในการพัฒนาจากขั้นต่ำสุดไปยังขั้นสูงสุด ซึ่งมี ขบวนการดังนี้คือ

1. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น (Sequential Stage)
2. การรับรู้ทางสังคม การมีบทบาทในสังคมมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทาง จริยธรรม
3. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะสูงขึ้นเมื่อบุคคลมีความสามารถในการ ใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ และสามารถรับรู้ทางสังคม (Social Perception) ในระดับ ที่สูงขึ้น

โคลเบอร์กเชื่อว่า พัฒนาการของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามขั้นตอน จากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นต่ำ กว่าก่อน ต่อมาเมื่อได้ประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจประสบการณ์เก่า ได้ดีขึ้นก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด และเหตุผลในขั้นที่สูงมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำกว่า ก็จะถูกละทิ้งไป แต่อาจจะซงกติดอยู่กับขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และเป็นไปไม่ได้ที่จะมีพัฒนาการทางจริยธรรม ในขั้นที่สูงกว่าขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์ก พบว่า เด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญา อยู่ในขั้นปฏิบัติการควมประพฤติตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ จะมีพัฒนาการทาง จริยธรรมถึงขั้นที่สองเท่านั้น ส่วนผู้ใหญ่ที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นปฏิบัติการนามธรรมขั้นต้น ๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่สาม หรือสี่ และผู้ใหญ่ส่วนมากมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึง ขั้นที่สี่เท่านั้น¹

¹Lawrance Kohlberg, Moral Development and Behavior Theory,

(New York : Holt, Rinehart and Winston, 1976), pp.31-35.

ความพรอมทางจริยธรรม

จากการศึกษาความหมายของ "ความพรอม" "จริยธรรม" และทฤษฎีพัฒนาการต่าง ๆ อาจสรุปความหมายของความพรอมทางจริยธรรมได้ดังนี้คือ

ความพรอมทางจริยธรรม หมายถึง ความสามารถที่จะเข้าใจและประพฤติปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ อันส่งผลให้เห็นถึงความดีและการใช้เหตุผล ที่เป็นหลักในการดำรงชีวิตในอนาคต

ตามแนวทาง ขอบเขตที่กำหนดไว้ 8 ประการคือ

1. ความมีระเบียบวินัยและรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น
2. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตา และมีน้ำใจ
3. ความซื่อสัตย์ และยุติธรรม
4. ความเสียสละและบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
5. ความกตัญญูกตเวทิตะ
6. ความสามัคคีและให้ความร่วมมือ
7. ความขยัน เอาใจใส่ และรับผิดชอบ
8. ความสามารถในการควบคุมตนเอง

ความสามารถเหล่านี้จะทราบได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก รวมทั้งการใช้เหตุผลในการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบอยู่ เด็กที่มีความพรอมทางจริยธรรมสูง ย่อมจะบอกเหตุผลที่ชัดเจนและเต็มไปด้วยหลักธรรมชั้นสูงจนพอจะสังเกตได้ มากกว่าการใช้เหตุผลที่เป็นการขอไปที หรือควยคานนิยมนิด ๆ

วิธีการที่ใช้ศึกษาการตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgement)

การสร้างเครื่องมือทดสอบเด็กก่อนวัยเรียน ลักษณะของเครื่องมือจัดแบ่งเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. แบบทดสอบทางด้านการรู้การคิดของเด็ก (Cognitive Behavior)
2. แบบทดสอบทางด้านการประสาทสัมผัสรับรู้และการเคลื่อนไหว (Motor

(Behavior)

3. แบบทดสอบทางด้านการใช้ภาษา (Language Behavior) รวมถึงความเข้าใจจากการสื่อสารติดต่อกับผู้อื่นด้วย

4. แบบทดสอบทางด้านสังคม-ส่วนตัว (Personal-Social Behavior) เป็นการวัดความเจริญเติบโตทางอารมณ์และสังคม¹

วิธีการที่ใช้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสิน (Measurement of Moral Judgement)

จากการศึกษาของ พิตเทล และ เมนเดนสัน (Pittel and Mendenson) ได้จัดประเภทวิธีการวัดการตัดสินเชิงจริยธรรมไว้ 2 ประเภท คือ²

1. มีสถานการณ์ให้เลือกพร้อมทั้งให้เหตุผล

การศึกษาในลักษณะนี้จะต้องใช้การทดสอบเป็นรายบุคคลในรูปของการสัมภาษณ์ เช่น วิธีการของเพียเจต์ โดยการสร้างสถานการณ์ขึ้น 2 สถานการณ์คู่กัน กล่าวถึงการกระทำของเด็ก 2 คน ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ความตั้งใจ เจตนา แรงจูงใจ ตลอดจนผลที่ตามมาแตกต่างกัน แล้วให้เด็กตัดสิน โคลเบอร์ก็ใช้วิธีการคล้ายคลึงกับของเพียเจต์ แต่สถานการณ์ซับซ้อนกว่า

วิธีการศึกษาตามแนวทางของเพียเจต์และโคลเบอร์นี้ ผู้วิจัยต้องมีความชำนาญในการวิเคราะห์คำตอบและการให้คะแนน

2. มีสถานการณ์หรือพฤติกรรมให้เด็กประเมิน

การศึกษาในลักษณะนี้มักจะใช้การทดสอบเป็นรายบุคคลในรูปของการทำ

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การสร้างเครื่องมือทดสอบเด็กก่อนวัยเรียน, 2522, หน้า 1 - 2. (โรเนียว).

²Stephen M. Pittel and Gerald A. Mendenson, "Measurement of Moral Values : A Review of Critique," Psychological Bulletin, (1966): 22 - 35.

แบบทดสอบ (Paper Pencil Test) เช่น แบบทดสอบของคริสแมน (Crissman) ใช้วิธีสร้างพฤติกรรมหรือสถานการณ์ขึ้นมา 50 ข้อ แล้วให้ผู้ทดสอบประเมินช่วงของความผิด 10 ช่วง จากไม่ผิดเลยจนถึงผิดมากที่สุด โดยบรรยายพฤติกรรม หรือสถานการณ์ในรูปประโยคที่รุนแรงขัดแย้งกับมาตรฐานทางจริยธรรม¹

การวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมทางจริยธรรม ยังไม่มีปรากฏ นอกจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมกับตัวแปรต่าง ๆ เช่น สติปัญญา การอบรมเลี้ยงดู บุคลิกภาพ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเด็กวัยเรียนโดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่น 13 ปีขึ้นไป ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กเล็ก ๆ ยังมีน้อยมาก โดยมากจะศึกษาตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) และเพียเจต์ (Piaget)

พัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์กนั้น โคลเบอร์กศึกษาพบว่าอายุกับความคิดหรือเหตุผลตามขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมไปด้วยกัน กล่าวคือ เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลจะอยู่ในขั้นสูงขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น² โคลเบอร์กได้ศึกษาเด็กอเมริกันอายุ 7, 10, 13 และ 16 ปี พบว่า เด็กอายุ 7 ปี แทบทุกคนใช้เหตุผลอยู่ในขั้นที่ 1 และ 2 เด็กอายุ 10 ปี ประมาณ 50 กว่าเปอร์เซ็นต์ใช้เหตุผลขั้นที่ 1 และ 2 แต่อีก 35 เปอร์เซ็นต์ใช้เหตุผลในขั้นที่ 3 และ 4 ส่วนอายุ 13 ปี จำนวน 50 กว่าเปอร์เซ็นต์ ใช้เหตุผลอยู่ในขั้นที่ 3 และ 4 ประมาณ 20 กว่าเปอร์เซ็นต์อยู่ในขั้นที่ 1 และ 2 ส่วนวัยรุ่น 16 ปี 50 กว่าเปอร์เซ็นต์ใช้เหตุผลอยู่ในขั้นที่ 3 และ 4 อีก 23 เปอร์เซ็นต์ ใช้เหตุผลในขั้นที่ 5 และ 6³

¹Crissman, cited in Pittel and Mendelson, Measurement of Moral Values, p.28.

²M.L. Hoffmann, Carmichall's Mammal of Child Development, p.279.

³Lawrence Kohlberg, Review of Child Development Research, Vo.1 (New York : Connectical Printers Inc., 1964), p.403.

ผลการศึกษาแบบข้ามวัฒนธรรมของโคลเบอร์กในประเทศต่าง ๆ ทั้งในซีกโลกต่าง ๆ รวม 5 ประเทศกับเด็กอายุ 10 ถึง 16 ปี ปรากฏว่าเด็กมีจริยธรรมอยู่ในชั้นที่ 1 และ 2 น้อยลงเมื่ออายุเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็อยู่ในชั้นที่ 4, 5 และ 6 เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ลำดับขั้นตอนของพัฒนาการ เหมือนกันทุกวัฒนธรรม พัฒนาการจะเลื่อนขึ้นจากชั้นหนึ่งไปสู่อันดับที่สูงกว่าโดยไม่มีการข้ามชั้น แม้จากตัวอย่างในหมู่บ้านโคคเคียวที่ห่างไกลความเจริญในประเทศตุรกี และยูคาตัน¹ และมีผู้ศึกษาพบว่า เด็กโดยทั่วไปจะชอบและเริ่มเข้าใจเหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงกว่าระดับของคนที่หนึ่งชั้นกว่า ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงว่าการเปลี่ยนแปลงทางจริยธรรมของบุคคลตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก อาจเกิดขึ้นโดยการเลื่อนไปยังขั้นที่สูงขึ้น มากกว่าที่บุคคลจะสามารถข้ามขั้นพัฒนาการไปได้²

การที่โคลเบอร์กได้พิสูจน์ความเป็นสากลของทฤษฎีไว้แล้ว และทฤษฎีนี้ยังเป็นทฤษฎีที่ใหม่และเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเข้าใจพัฒนาการทางจริยธรรมที่ลึกซึ้งที่สุดในปัจจุบัน วิธีดำเนินการศึกษาแบบของโคลเบอร์ก ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยการเล่าเรื่องที่ละเอียด และให้ผู้ตอบบรรยายหรือเขียนตอบแสดงเหตุผลในการตัดสินใจกระทำของตัวละครในเรื่อง ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 2 ชั่วโมงต่อหนึ่งคน และยังคงนำเนื้อหาคำตอบมาวิเคราะห์เพื่อจัดเข้าชั้นทางจริยธรรมตามทฤษฎี ส่วนวิธีการวิเคราะห์นั้นค่อนข้างซับซ้อนและไม่ได้นำรายละเอียดในการวิเคราะห์ออกเผยแพร่ วิธีนั้นจึงไม่เหมาะกับการศึกษาโดยทั่วไป โดยเฉพาะกับเด็กซึ่งยังขาดความสามารถในการใช้เหตุผลได้อย่างละเอียดเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ตามทฤษฎีนี้ได้ เพื่อเป็นการขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวัดของโคลเบอร์ก จึงมีผู้ศึกษาโดยใช้คำถามปรนัย มี 6 หรือ 12 ตัวเลือก ซึ่งแทนขั้นทั้งหกตามทฤษฎีและเป็นการ

¹R.C. Sprinthall, Educational Psychology : A Developmental Approach, (New York : Addison-Wesley, 1974), pp.165-185.

²ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก, จริยธรรมของเยาวชนไทย, หน้า 44 - 47.

ซ้จักความล่ำเอียงในการสัมพันธ์และในการให้คะแนนด้วย¹ การศึกษาจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์กในประเทศไทยได้ใช้วิธีการวัดชนิดปรนัยมีตัวเลือก 6 คำตอบเช่นกัน และได้ผลค่อนข้างสนับสนุนทฤษฎีแทบทั้งสิ้น เช่น งานวิจัยของ ควงเกื่อน พันธุมนาวัน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก, วิรัช จาภณอม, ฉกาจ ชวย์โต และ วิเชียร ทองนุช เป็นต้น

พัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของเพ็ญเจ้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการรู้การคิดและสติปัญญา จากผลการศึกษาพัฒนาการทางการคิดตามทฤษฎีของเพ็ญเจ้กับเด็กไทย เปรียบเทียบกับเด็กชาวยุโรปตะวันตก พบว่า² เด็กไทยมีขั้นตอนพัฒนาการทางสติปัญญาช้ากว่าเด็กชาวยุโรปตะวันตก ประมาณ 2 ถึง 3 ปี โดยเด็กในกรุงเทพ จะช้ากว่า 1 ถึง 2 ปี และเด็กในต่างจังหวัดช้ากว่า 2 ถึง 3 ปี ทำให้คาดว่าเด็กไทยอายุ 4 ถึง 6 ปี ส่วนใหญ่จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของเพ็ญเจ้ที่อยู่ในจริยธรรมชั้น 1 คือ คัดสินจากการกระทำที่ทำให้เกิดผลเสียหายมากกว่าเจตนา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์³ ที่พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนมีการคัดสินทางจริยธรรมตามทฤษฎีของเพ็ญเจ้ที่อยู่ในขั้นต่ำ คือ คัดสินตามผลเสียหายมากกว่าขั้นสูงคือคัดสินตามเจตนา

¹ควงเกื่อน พันธุมนาวัน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก, จริยธรรมของเยาวชนไทย, หน้า 41.

²จรรยา สุวรรณทัต, การทดลองสอนสังคมวิทยาและคณิตศาสตร์แก่เด็กไทย รัคัย 7 - 8 ขวบ, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), หน้า 62.

³ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์, "การอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร," (ปริญญานพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522), หน้า 124.

นอกจากการศึกษาริชกรรมตามแนวทฤษฎีของเพียเจต์ และ โคลเบอร์ก แล้ว ยังมีการศึกษาริชกรรมตามหัวข้อวิชาในหลักสูตรประถมศึกษา 13 หัวข้อ กับการให้ เหตุผลเชิงริชกรรม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า¹ การให้เหตุผลเชิงริชกรรมทุกด้านพัฒนาขึ้น ตามระดับชั้นเรียนและการให้เหตุผลเชิงริชกรรมสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางริชกรรม ของโคลเบอร์ก

¹ เกโซ วิโย, "การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการด้านการคิดให้เหตุผลเชิงริชกรรม ของเด็กนักเรียนประถมศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน," (ปริทัศน์นิพนธ์มหามบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522), หน้า 66.